

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻ Մ.ԳՈՐԿՈՒ ԱՆՎԱՆ N 5 ԱՎԱԳ ԴՊՐՈՑ

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ
ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ**

Ավարտական հետազոտական աշխատանք

Թեման- Համագործակցությունը, որպես մասնագիտական
գործունեության արդյունավետության բարձրացման ձև

Մասնակից՝ Լուսինե Հարությունյան

Դպրոց՝ Ոսկեհատի միջնակարգ դպրոց

Վերապատրաստող՝ Արմինե Թևադոսյան

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱԽԱԲԱՆ-----	3
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱԿՆԱՐԿ-----	5
ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍ-----	7
ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔ-----	13
ԱՄՓՈՓՈՒՄ-----	29
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ-----	30

ՆԱԽԱԲԱՆ

Վերջին տարիներին կրթության բովանդակության և նպատակների յուրացման առումով հսկայաձավալ նորարարություններ և առաջարկություններ են արվել տարբեր երկրների և միջազգային կրթական կառույցների կողմից, մշակվել և ներդրվել են ուսումնադաստիարակչական աշխատանքների կազմակերպման առավել արդյունավետ եղանակներ, սովորողների ուսումնական կարողությունների խթանման նոր հնարավորություններ: Մի կողմ թողնելով կրթության կազմակերպման տարբեր եղանակները՝ այս աշխատանքում ներկայացվում են պատմության դասերի ուսուցման առանձնահատկությունները՝ միջառարկայական կապեր ստեղծելիս և այդ գործընթացի ազդեցությունը սովորողների վրա:

Յուրաքանչյուր մանկավարժի խնդիրն է զարգացնել սովորողների գեղագիտական ճաշակը, հաղորդակցային ունակությունները, սովորեցնել զգալ արվեստի ստեղծագործությունների կատարելությունն ու ներդաշնակությունը, զթասիրտ, զգայուն վերաբերմունք դաստիարակել շրջապատի նկատմամբ: Այդպիսի հատկանիշների զարգացումը նշանակում է հաղորդակցում համամարդկային մշակույթին և նրա դրսևորումներին՝ գիտական հետազոտման մշակույթին, գործունեության մշակույթին, գեղագիտական մշակույթին, միջանձնային հաղորդակցման մշակույթին, վարքի մշակույթին և այլն: Ուստի մենք կանգ կառնենք Պատմություն առարկայի դասավանդման ընթացքում միջառարկայական կապերի ազդեցության վրա և ուսումնասիրության օբյեկտ կդիտարկենք սովորողներին:

Թեմայի արդիականությունը՝ Մեր ժամանակներում առաջնակարգ նշանակություն է ստանում առարկաների և գիտությունների համագործակցությունը՝ միջառարկայական կապերը: Ուսուցման գործընթացում կարևոր տեղ պետք է հատկացնել միջառարկայական կապերին, որոնք ուսուցման հաջողության անհրաժեշտ պայմաններից են:

Հետազոտության նպատակն է՝ բացահայտել ուսուցիչների համագործակցության արդյունավետությունը առարկայի դասավանդման ընթացքում:

Հետազոտության խնդիրներն են՝

1. ուսումնասիրել թեմային վերաբերող գիտաուսումնական գրականությունը,
2. բացահայտել աշխարհագրության և այլ առարկաների միջառարկայական կապերի արդյունավետ ուղիներն ու միջոցները,
3. ուսումնասիրել սովորողների վրա թողած ազդեցությունը աշխարհագրության և այլ առարկաների համատեղ դասավանդման ընթացքում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

Հանրակրթական դպրոցի պահանջներին համապատասխան՝ այսօր մեծանում են առարկաների միջև կապերի բացահայտման դերն ու նշանակությունը: Այս հարցին անդրադարձել են բոլոր ժամանակաշրջանների մեծ մանկավարժները: Օրինակ՝ Յան Ամոս Կոմենսկին դիդակտիկայի սկզբունքների դասակարգման մեջ առանձնացնում էր համակարգվածության և հաջորդականության սկզբունքը, որի տակ հասկանում էր դպրոցական առարկաների միջև փոխադարձ կապերի ստեղծումը: Ընդ որում՝ այնպիսի կապերի, որոնց միջոցով այդ առարկաները նպաստեն մեկը մյուսի ըմբռնմանն ու յուրացմանը: Մեծ մանկավարժը նկատում է, որ ոչ ոքի հնարավոր չէ կրթություն տալ մի որևէ մասնակի գիտության միջոցով՝ անկախ մնացած գիտություններից¹:

Յ.Ա.Կոմենսկին իր «Մեծ դիդակտիկա» աշխատությունում նշում է, որ ուսումնական առարկաների փոխկապակցված ուսուցումը երեխաներին սովորեցնում է բացահայտել ուսումնասիրվող առարկաների և երևույթների միջև եղած կապերը. «Ամեն ինչ ամրապնդել բանականության հիմունքներով նշանակում է ամեն ինչ սովորել՝ մատնացույց անելով պատճառները, այսինքն՝ ոչ միայն ցույց տալ, թե ինչպես է այս կամ այն բանը տեղի ունենում, այլ նաև ցույց տալ, թե ինչու դա այլ կերպ լինել չի կարող: Չէ՞ որ իմանալ որևէ բան նշանակում է իրը ճանաչել իր փոխկապակցվածության մեջ»²:

Գիտելիքների համակարգը կրթության բովանդակության առանցքային բաղադրիչներից է, որը պատկերացում է տալիս պատմական իրողությունների մասին: Պատմության ուսուցման ընթացքում աշակերտները ձեռք են բերում գիտելիքների այնպիսի տարրեր, որոնցից են փաստերը, իրադարձությունները, հասկացությունները, երևույթները և այլն: Նյութն ավելի մատչելի կդառնա, եթե ստեղծենք միջառարկայական կապ և աշակերտներին ինքնուրույն գործելու

¹Վ. Խ. Հարությունյան, Յան Ամոս Կոմենսկին և նրա «Մեծ դիդակտիկան», Եր., 1970, 293 էջ.

²Նույն տեղում, էջ 301,

հնարավորություն տանք: Ցանկացած ուսուցիչ պետք է իմանա սովորողին ներկայացվող ընդհանրական պահանջների համակարգը՝ ըստ «Հանրակրթության պետական չափորոշիչի»¹: Չափորոշիչը նորից վերընթերցելուց հետո, կարող ենք վստահորեն ասել, որ միջառարկայական կապերի իրագործումն ապահովում է հանրակրթության առջև դրված բազմաթիվ խնդիրների լուծման, աշխարհի միասնական ընկալման, պրոբլեմների լուծման ընդհանրական մոտեցման հարցը, ինչպես նաև աճող սերնդի համակողմանի ու ներդաշնակ զարգացման հարցը:

Աճող սերնդի համակողմանի ու ներդաշնակ զարգացման գաղափարը հետաքրքրել է նաև ֆրանսիացի լուսավորիչ-փիլիսոփաներ Կ. Հելվեցիուսին, Դ. Դիդրոյին և ուրիշներին: Նրանք մարդու համակողմանի ու ներդաշնակ զարգացման պահանջի մեջ առանձնացրին հատկապես մտավոր և բարոյական դաստիարակության դերը, գտնելով, որ դրանք իրենց կապերի միջոցով կընդգրկեն այլ բաղադրիչներ: Ի տարբերություն նրանց, Ժ. Ժ. Ռուսոն պահանջեց բոլոր երեխաներին տալ նաև աշխատանքային դաստիարակություն ու նրանց նախապատրաստել աշխատանքի՝ ապահովելով միջառարկայական կապը²:

¹ Հանրակրթության պետական չափորոշիչ, 2011,

² Н. М. Бурцева, Межпредметные связи как средство формирования ценностных отношений, СПб., 2001, 231 с.

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ՄԵԹՈԴԻԿԱՅԻ ԵՎ ԳՈՐԾՆԿԵՐՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԵՐ ՓՈՐՁԸ

Աշխարհագրությունը (հունարեն՝ Γεωγραφία (գեոգրաֆիա), որն առաջացել է Գեո (γη) կամ Գեյա (γαια)՝ երկուսն էլ երկիր իմաստը ունեցող, և գրաֆեին (γραφειν) բառերից, նշանակում է նկարագրել, գրել կամ պատկերագրել, բառերի կապակցմամբ), երկրի մասին գիտությունների համակարգ, որն ուսումնասիրում է բնական և արտադրական տարածքային համալիրների ձևավորման և զարգացման օրինաչափությունները: «Գեոգրաֆիա» բառը առաջին անգամ օգտագործվել է Էրատոսթենեսի (275–195 մ. թ. ա.) կողմից: Աշխարհագրության ժամանակակից հետազոտության օբյեկտը միասնական երկրորդն է: Աշխարհագրական հետազոտություններով զբաղվում է ֆիզիկական աշխարհագրությունը և տնտեսական աշխարհագրությունը¹: Ինչպես յուրաքանչյուր առարկա, աշխարհագրությունը ևս ունի դասավանդման մեթոդիկայի իր առանձնահատկությունները: Ուսուցման մեթոդը կարելի է բնութագրել որպես ուսումնական գործընթացում ուսուցանողի և սովորողի համատեղ աշխատանք: Ուսուցման մեթոդները բաժանվում են ակտիվ և պասիվ տեսակների՝ պայմանավորված սովորողների՝ ուսումնական գործընթացին մասնակցելու աստիճանով:

- Պասիվ. կիրառման ընթացքում սովորողները միայն նայում կամ լսում են (պատմություն, բացատրություն, դասախոսություն, էքսկուրսիա, ցուցադրում, զննում):

- Ակտիվ. սովորողների ինքնուրույն աշխատանքը կազմակերպող և խթանող մեթոդները (լաբորատոր, պրակտիկ մեթոդները, գրքով աշխատանքը): Ըստ գիտելիքի ձեռքբերման աղբյուրի՝ առանձնացվում են. – խոսքային մեթոդներ. գիտելիքի

աղբյուրը բանավոր կամ տպագիր խոսքն է. – ակնառու–իրագնական մեթոդներ. գիտելիքի աղբյուր են առարկայի, երևույթի, դիդակտիկ նյութի զննությունը. – պրակտիկ մեթոդներ. գիտելիքները և կարողությունները ձևավորվում

¹Վիքի պեդիա է Լեկտրոնային ուսուցում :

են որոշակի գործունեության ընթացքում ¹.

Որևէ թեմայի ուսուցման մեթոդն ընտրելիս պետք է հաշվի առնել.

- տվյալ թեմայի առանձնահատկությունները,
- ուսուցման նպատակներն ու խնդիրները,
- ուսումնական ժամաքանակը,
- բովանդակությունը,
- ուսումնական նյութի քանակը և բարդությունը,
- սովորողների պատրաստվածության մակարդակը,
- տարիքային առանձնահատկությունները,
- ուսուցման նյութատեխնիկական պայմանները,
- նախորդ դասերին կիրառվող մեթոդները,
- պարապմունքների տեսակը և կառուցվածքը,
- դասախոս–ուսանող հարաբերությունների բնույթը,
- սովորողների թվաքանակը,
- ուսուցչի պատրաստվածության մակարդակը...

Աշխարհագրության դասին ցանկալի արդյունքի հասնելու համար ուսուցիչը պետք է կարողանա դասը կազմակերպել՝ հաշվի առնելով և համադրելով ժամանակակից աշխարհագրության և մանկավարժության ձեռքբերումները: Դասավանդման ժամանակակից մեթոդներից ներկայացնենք ԽԻԿ (խթանում,

իմաստի ընկալում և կշռադատում) մեթոդը կամ համակարգը: ԽԻԿ-ը ժամանակակից ուսուցման մեթոդների համակարգ է, որը ուսուցման գործընթացը

¹Ն. Ե. Կովալյով, Մանկավարժության տեսություն, Եր., 1977, էջ 68,

բաժանում է հետևյալ փուլերի՝

- *Խթանում*
- *Իմաստի ընկալում*
- *Կշռադատում*

Խթանման փուլի հիմնական նպատակներն են.

նոր նյութի վերաբերյալ սովորողների գիտելիքների բացահայտում, քննարկվելիք նյութի մեջ ներգրավելու միջոցով սովորողների ակտիվացում, աշակերտների մոտ գիտելիքներ և հմտություններ ձեռք բերելու ձգտման ձևավորում: Դասի խթանման փուլում նպատակահարմար են կիրառել փոխներգործուն ուսուցման մեթոդները՝ մտազրոհ, խմբավորում, պրիզմա, մտածիր-գույգ կազմիր-քննարկիր, ձևագնդի, հինգ բույեանոց ազատ շարադրանք:

Իմաստի ընկալման փուլի նպատակներից են .

սովորողների մեջ հետաքրքրության աճի պահպանումը,

տեղեկատվության ընկալման ինքնավերահսկման ապահովումը,

նոր և հին տեղեկատվության շաղկապումը և իմացության նոր կառույցի ստեղծումը: Դասի իմաստի ընկալման փուլում նպատակահարմար են կիրառել փոխներգործուն ուսուցման մեթոդները՝ Դ-աձև աղյուսակ, գաղափարների քարտեզ, Վենի դիագրամ, փոխգործուն նշանների համակարգ, խորանարդում, երեք բանալի և մեկ կողպեք և համագործակցային ուսուցման՝ խճանկար, շրջագայություն պատկերասրահում: Կշռադատման փուլի նպատակներից են՝

սովորողի նոր ստացած տեղեկատվությունը իր բառերով արտահայտելու կարողությունը,

նոր գիտելիքների միաձուլումը ունեցածին և դրանց աստիճանական ինտեգրումը: Մեթոդներ, որոնք նպատակահարմար են կիրառել դասի կշռադաստման փուլում. քառաբաժան, խորանարդում:

Դասապրոցեսը ավելի արդյունավետ, հետաքրքիր և հիշարժան դարձնելու համար կարելի է պարբերաբար դասից մի քանի բույե տրամադրել նախապես պատրաստված նյութի ներկայացմանը աշակերտի, աշակերտների խմբի կամ ուսուցչի կողմից: Ներկայացնենք այդպիսի մի քանի օրինակներ¹: **Աստղային երկնքի լուսանկարում** (երկրի շրջապտույտը ցուցադրելու համար): Եթե աշակերտներն աստղային երկինքը լուսանկարում են շտատիվի վրա ամրացված խցիկով, և լուսակայումը դրված է 1–2 ժամի վրա, ապա հնարավոր է գեղեցիկ կերպով ցուցադրել աստղերի շարժը: Ցանկալի է, որ լուսանկարելիս Բևեռային աստղը գտնվի տեսադաշտի կենտրոնում՝ ցուցադրելու, որ այն անշարժ է մնում, իսկ Երկիր մոլորակի առանցքը տվյալ պահին ուղղված է դեպի այդ հեռավոր աստղը: Աստղերի տեսանելի շարժը լուսանկարում կերևա փոքր համակենտրոնացված շրջանակների տեսքով: Լուսանկարները կարելի է տպել կամ ցուցադրել դասարանում: Ամառային արձակուրդի ժամանակ այցելած երկրի, տարածաշրջանի կամ տեսարժան վայրերի մասին ներկայացում պատրաստելու համար անձնական նկարների օգտագործում: Հանձնարարել աշակերտին պատրաստել նյութ այն վայրի աշխարհագրական տվյալների մասին, որտեղ անցկացրել է ամառային արձակուրդը: Այդ վայրի աշխարհագրական դիրքը, բնակլիմայական առանձնահատկությունները և այլն: Առավել պատկերավոր ներկայացում ապահովելու համար աշակերտը կարող է օգտվել արձակուրդի ժամանակ արված անձնական նկարներից: Հրաբխային երևույթների մասին հայտարարությունների տախտակի կամ ցուցադրության պատրաստում: Յուրաքանչյուր աշակերտ առանձին կարող է պատրաստել հայտարարությունների տախտակ, սակայն համագործակցության և աշխատանքի բաժանման առավելությունները հաշվի առնելով՝ այն առավել նպատակահարմար է պատրաստել փոքր խմբերով. այս եղանակն առավել արդյունավետ և արագ է: Այս

թեման բավականին ընդգրկուն է, ուստի թիմերը պետք է վերցնեն առավել կոնկրետ թեմաներ կամ կարող են ընտրել նախանշված ենթաթեմաների շարքից (օրինակ՝ ժայռի տեսակները, հրաբխայնությունը, Վեգուվի ժայթքումը և այլն):

¹«101 գաղափար նորարարական մեթոդներ կիրառող ուսուցիչների համար», Աշխարհագրություն, Բուդապեշտ, 2006 թ., էջ 22:

Չնայած գրքերում, թերթերում և համացանցում հրաբխայնության մասին շատ տեղեկություններ կան, տվյալներ հավաքագրելիս կամ ներկայացնելիս կարող են խնդիրներ առաջանալ՝ կապված հայտարարությունների տախտակում տարածության սահմանափակ լինելու հետ: Դա նշանակում է, որ պետք է ընտրվեն սահմանափակ քանակով նկարներ և տեքստ: Տեսարժան լուսանկարները, ինքնուրույն պատրաստված գծապատկերները և պատկերներն առավել հետաքրքիր են դարձնում նման ցուցադրումները: Խրախուսելի է վերջին մի քանի տարիների ընթացքում տեղի ունեցած ամենակործանարար երկրաշարժերի մասին տեղեկությունների ներառումը: Դպրոցի շրջակայքի քարտեզի պատրաստում: Համակարգչային ծրագրերի օգնությամբ խումբը կազմում է դպրոցի շրջակայքի քարտեզ: Տվյալները կարելի է ձեռք բերել չափումներ իրականացնելու միջոցով, սակայն, առկայության դեպքում, կարելի է օգտագործել նաև հին քարտեզներ և տիեզերքից նկարված լուսանկարներ: Իհարկե, աշխատանքը պետք է բավարարի իրական քարտեզին ներկայացվող բոլոր պահանջները, օրինակ՝ այն պետք է լինի ճշգրիտ, ընկալելի, հստակ, պետք է նշված լինի մասշտաբը և այլն: Որտեղ անցկացնել արձակուրդը: Այս վարժության համար դասարանում ձևավորվում են 3 կամ 4 անձից բաղկացած խմբեր: Ընտրվում է որևէ տարածք կամ տեսարժան վայր, ուր կարելի է ճամփորդություն կազմակերպել: Տվյալ վայրի մասին համացանցից կարելի է տեղեկություններ գտնել և պատրաստել 8 բույս տնտեսությամբ ներկայացում, որտեղ ներկայացված կլինի, թե ինչ կարելի է տեսնել տվյալ վայրում, ինչ պատմական (աշխարհագրական), կենսաբանական յուրահատկություններ ունի այդ վայրը, որքան կարժենա ճամփորդությունը, ինչպես հասնել նպատակակետ և այլն: Անձրևոտ օրը...: Աշակերտները բաժանվում են խմբերի և ուսումնասիրում իրենց մայրաքաղաքում զբոսաշրջությանը վերաբերող կայքերը, որոնցում զբոսաշրջային ծրագրեր և հայտնի

տեսարժան վայրերի այցելություններ են առաջարկվում: Նրանք պետք է տեսարժան վայրերի և հնարավոր ժամանցի մասին տեղեկություններ հավաքեն: Աշակերտները հեշտությամբ կարող են գտնել արևոտ օրերին զբոսաշրջիկների համար բացօթյա տեսարժան վայրեր այցելություններ կազմակերպելու վերաբերյալ մեծ ծավալի տեղեկություններ: Այս անգամ, սակայն, նրանց առաջադրանքն այնպիսի շրջագայություններ առաջարկելն է, որոնց քաղաք այցելած զբոսաշրջիկները կարող են մասնակցել անձրևոտ օրերին: Այս նպատակով անհրաժեշտ է կազմել այդ վայրերի և ժամանցի տարբերակների ցանկ, հավաքել նկարներ, քարտեզներ և դրանց առնչվող այլ անհրաժեշտ տեղեկություններ: Դրանց միջոցով աշակերտները պետք է պատրաստեն թռուցիկ, որը կպարունակի համապատասխան երթուղիները, քարտեզները, հետաքրքրությունը շարժող գովազդներ, նկարներ և այլն: Թռուցիկը պետք է լինի այնպիսին, որ այն հնարավոր լինի տալ իրական զբոսաշրջիկներին, այսինքն՝ այն պետք է լինի տեղեկատվական, հասկանալի և գրավիչ, առաջարկի ժամանցի լայն հնարավորություններ: Առաջադրանքն ավարտելուց հետո դասարանում կազմակերպվում է «զբոսաշրջության տոնավաճառ», որի ընթացում աշակերտները փորձում են իրենց փաթեթները վաճառել «հաճախորդներին»:

Հնարավորության դեպքում զբոսաշրջության տոնավաճառին կարելի է հրավիրել այլ դասարանների աշակերտներին՝ իրավիճակն ավելի իրական դարձնելու նպատակով: Հետագա հնարավորությունները:

- Հնարավորության դեպքում, շրջագայությունների ամենից շատ ուղեգրեր «վաճառած» խումբն իր իսկ ծրագրի հիման վրա իրական շրջայց է կազմակերպում քաղաքում:

- Եթե թռուցիկներն իսկապես լավ որակի են, աշակերտները կարող են դրանք տրամադրել տեղական զբոսաշրջության գրասենյակի համապատասխան մարմիններին: Ամփոփում: Աշխարհագրությունը երկրի մասին գիտությունների համակարգ է, որի ժամանակակից հետազոտության օբյեկտը միասնական երկրորդորտն է: Ինչպես յուրաքանչյուր առարկա, աշխարհագրությունը ևս ունի դասավանդման մեթոդիկայի իր առանձնահատկությունները: Աշխարհագրության դասին ցանկալի արդյունքի հասնելու համար ուսուցիչը պետք է կարողանա դասը

կազմակերպել ժամանակակից աշխարհագրության և մանկավարժության ձեռքբերումները հաշվի առնելով և համադրելով: Առաջարկվում է դասերի ընթացքում ավելի հաճախ կիրառել դասի անցկացման ոչ ավանդական մեթոդներ, որոնք էլ ավելի կբարձրացնեն դասի արդյունավետությունը և թույլ չեն տա աշակերտին ձանձ

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔ

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐՆ ՈՒ ՄԻՋԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

Առարկայի դասավանդման ընթացքում կարևոր է թե՛ ուսուցիչների միջև համագործակցությունը և թե՛ համագործակցություն աշակերտների միջև:

Համագործակցային ուսուցման գաղափարաբանությունը մանրակրկիտ մշակվել է ամերիկյան մանկավարժների երեք խմբի կողմից (Ջ. Հոփկինսի համալսարան՝ Ռ. Սլավին, Մինեսոտայի համալսարան՝ Ջոնսոն եղբայրներ, Կալիֆոռնիայի համալսարան՝ Ջ. Արոնսոն):

Այսօր արդեն ամբողջ աշխարհում համագործակցային ուսուցումը դիտարկվում է որպես ավանդական մեթոդներով ուսուցման գործընթացի լավագույն այլընտրանք: Համագործակցային ուսուցման նպատակները չեն սահմանափակվում միայն գիտելիքների ձեռքբերմամբ, այստեղ առաջնային են նաև սոցիալական հմտությունների, փոխհաղորդակցական կարողությունների ձևավորման լայն հնարավորությունները և իհարկե աշխարհայացքի ընդլայնումը: Միայն համագործակցային ուսուցման դեպքում են երեխաները լայն հնարավորություն ունենում միասին աշխատելու, սովորելու, ստեղծագործելու, իրար օգնելու, զարգանալու:

Համագործակցային ուսուցման հիմնական գաղափարը միասին սովորելն է, այլ ոչ թե ինչ-որ մի բան միասին կատարելը: Պետք է միշտ նկատի առնել այն հանգամանքը, որ աշակերտներին մի սենյակում նստեցնելը, մի խմբում ընդգրկելը, նույն առաջադրանքը տալը դեռևս բավարար չեն համագործակցային ուսուցման մասին խոսելու համար: Ոչ բոլոր խմբերը կարելի է համարել համագործակցային:

Փոքր խմբերով աշխատանքներ կիրառելու սկզբնական փուլում համագործակցային ուսուցման հավանականությունը նվազ է: Բայց պետք է հետևողականորեն ձգտել համագործակցային ուսուցման մթնոլորտի ստեղծմանը, որպեսզի արդարացված ու արդյունավետ լինի փոքր խմբերով աշխատանքը:

Կրթության հայտնի տեսաբաններ Ժան Պիաժեն, Լև Վիգոտսկին և ուրիշներ, պնդում են, որ երեխայի մտավոր զարգացման գործում սոցիալական փոխազդեցությունն ու միջանձնային հաղորդակցությունը կարևոր գործոններ են:

Համագործակցային ուսուցման կարևորագույն ձեռքբերումներն են՝

1. անձի զարգացումը և անհատականության ձևավորումը.
2. հոգեբանական և ֆիզիկական առաղջության ապահովումը.
3. սթրեսի հաղթահարումը.
4. շրջապատողների հետ առողջ փոխհարաբերությունների կառուցումը:

Դասի բոլոր փուլերում պիտի ապահովվեն համագործակցային ուսուցման հետևյալ տարրերը՝

- դրական փոխկախվածություն.
- դեմ առ դեմ փոխազդեցություն.
- անհատական հաշվետվություն և պատասխանատվություն.
- միջանձնային կամ փոքր խմբերով աշխատանքի հմտություններ.
- խմբային գործընթաց/ մշակում.
- փոխներգործուն կամ ինտերակտիվ առաջադրանք:

Համագործակցային ուսուցումն ակնկալում է ուսուցչի դերի փոփոխություն. ուսուցիչն առաջնորդում և ուղղորդում է դասարանը՝ ստեղծելով փոխադարձ վստահության մթնոլորտ և համագործակցությունը խթանող միջավայր: Ուսուցիչը հրամայողից վերափոխվում է հրահանգչի, աջակցողի և դիտարկողի:

Համագործակցային ուսուցման ընթացքում ուսուցիչը ստանձնում է մեծ թվով պարտականություններ՝

- դասերի, վարժությունների, առաջադրանքների պլանավորում.
- սովորողների խմբերի ձևավորում.
- սովորողների տեղաբաշխում.
- առաջադրանքի ներկայացում, և բացատրում.
- խմբային աշխատանքի հսկողություն և անհրաժեշտության դեպքում միջամտություն.
- օգնություն սոցիալական հմտությունների զարգացման հարցում.
- գնահատում:

Համագործակցային ուսուցման հիմնական մեթոդներից են՝ աշակերտների թիմային առաջադիմություն, խճանկար, շրջագայություն պատկերասրահում, խմբային հետազոտություն: Անդրադառնանք մեր կիրառած մեթոդներին :

Խճանկար

Խճանկար (Jigsaw) համագործակցային ուսուցման հիմնական մեթոդներից մեկն է, որի կիրառման ընթացքում սովորողներն աշխատում են համագործակցային խմբերով միևնույն թեմայի շուրջ, սակայն առանձին ուղղություններով: Բոլոր խմբերի գործունեության արդյունքները միավորվում են և դառնում են ողջ դասարանի սեփականությունը: Այսպիսով, նյութն ուսումնասիրվում է հատվածաբար կամ տարբեր կողմերից, ապա պատկերն ամբողջանում է, երբ միավորում են խմբային աշխատանքների արդյունքները:

Մեթոդի բնորոշ առանձնահատկություններից է այն, որ սովորողները մեծ պատասխանատվություն են կրում միմյանց ուսումնառության համար, հանդես են գալիս և՛ սովորողի, և՛ սովորեցնողի դերերում:

Մեթոդի նպատակները

1. Նպաստել առաջադրված նյութը տարբեր կողմերից ուսումնասիրելուն՝ անդրադառնալով թեմային առնչվող տարբեր ոլորտներին,
2. նույն նյութի մասին տարբեր աղբյուրներ ուսումնասիրելու հնարավորություն ընձեռել,
3. օգնել ընկերների հետ համագործակցելով գտնել առաջադրված հարցերի պատասխանները,
4. սովորեցնել տեղեկատվությունը մշակել և հաղորդել պատասխանատվությամբ, որպես որոշակի թեմայի կամ նյութի այս կամ այն հատվածի փորձագետ,
5. հնարավորություն ստեղծել դառնալու միաժամանակ և՛ սովորող, և՛ սովորեցնող, նոր նյութը յուրացնել արդեն դասարանում:

Գոյություն ունեն մեթոդի զանազան տարբերակներ: Այստեղ ներկայացնում ենք դրանցից երկուսը:

Խճանկար - 1

Ընթացքը

1. Անհրաժեշտ է պարզել տրված թեմայի հետ առնչվող կարևոր ոլորտները կամ թեման բաժանել առանձին ամբողջական մասերի, հատվածների: Կարևոր է հաշվի առնել առաջադրանքը կատարող աշակերտների գիտելիքները և, եթե անհրաժեշտ է, ընտրել տարբեր բարդության ու հագեցվածության հատվածներ:
 2. Հաջորդ քայլը 4-5 հոգուց բաղկացած համագործակցային խմբեր ձևավորելն է: Նպատակային խմբեր ձևավորելիս լավ կլինի, հնարավորության դեպքում, հաշվի առնել սովորողների հետաքրքրություններն ու ցանկությունները:
 3. Համագործակցային խմբերում մասնակիցներին համարներ են տրվում՝ 1, 2, 3, 4:
 4. Նույն համարները կրող մասնակիցները միավորվում են նոր՝ փորձագիտական խմբերում՝ 1, 1, 1 ; 2, 2, 2 և այլն: Յուրաքանչյուր փորձագիտական խմբի տրվում է առանձին առաջադրանք, օրինակ, եթե նյութը հատվածների էք բաժանել, փորձագետների 1-ին խումբը կաշխատի նյութի առաջին հատվածի վրա, 2-րդ խումբը՝ երկրորդի և այլն: Խմբային աշխատանքների ընթացքը կախված է հատվածի, նյութի կամ ուսումնասիրվող ոլորտի առանձնահատկություններից: Առանձին դեպքերում սովորողներն իրենք կարող են մշակել իրենց խմբի աշխատանքային պլանը: Իսկ սա իր հերթին պայմանավորված է նրանով, թե՛ «Խճանկար» մեթոդը դասի ընթացքում կամ ուսուցման մեջ ինչ տևողությամբ է կիրառվում:
- Առաջադրանքը կատարելիս աշակերտները կարող են դասագրքի տրված գլխից տարբեր հատվածներ, նույն թեմայի վերաբերյալ տարբեր կարճ պատմություններ կամ նույն հեղինակի այլ պատմվածքները կարդալ:

- Հանձնարարված թեմայի սահմաններում կարող են հետազոտել ուշադրության արժանի տարբեր ոլորտներ, օրինակ՝ էկոլոգիական խնդիրներ ուսումնասիրելիս կարող են քննել օգոնի շերտի քայքայման ազդեցությունը բույսերի վրա, եղանակի կտրուկ փոփոխությունների հետևանքները, բնական պաշարների սպառման, մարդկանց առողջության պահպանման հարցերը:
- Առանձին հետազոտությունների ոլորտ կարող են դառնալ ժամանակակից մոտեցումները տվյալ հարցի վերաբերյալ:
- Աշակերտները կարող են այս մեթոդը կիրառել նաև ինքնուրույն՝ անկախ բնագիտական հետազոտական նախագծեր իրականացնելու համար: Այս դեպքում յուրաքանչյուր խումբ կամ առանձին մասնակից պատասխանատվություն է կրում կոնկրետ ոլորտի ուսումնասիրման համար:

5. Մեթոդի ամփոփիչ քայլն այն է, որ աշակերտները վերադառնում են համագործակցային խմբերը և հաշվետվություն են տալիս խմբին իրենց ‘փորձագիտական’ խմբի ուսումնասիրած նյութի մասին՝ հանդես գալով նաև ուսուցանողի, սովորեցնողի դերում:

- ներկայացվում են խմբային քննարկումների, աշխատանքների արդյունքները,
- աշակերտներն իրենց սովորածը սովորեցնում են միմյանց,
- միավորվում, ամբողջանում են գիտելիքները:

6. Ամփոփիչ փուլը ամբողջանում է, երբ համագործակցային խմբերն ամբողջ դասարանին ներկայացնում են թեման՝ իրենց նախընտրած ձևով 2-3 րոպեի ընթացքում: Ուսուցիչը թեմայի ամփոփման տարբեր հանձնարարություններ կարող է տալ՝ Ո՞րն էր ամենակարևորը, Համառոտ ձևակերպեք թեմայի գլխավոր գաղափարը, Ինչի՞ վրա խումբն ամենաշատը ուշադրություն դարձրեց: Այս քայլը հնարավորություն է տալիս միևնույն նյութն ամփոփել և գնահատել տարբեր տեսանկյուններից և մի քանի անգամ:

ԽՃանկար- 2

ԽՃանկար-2-ը արդեն ներկայացված ‘ԽՃանկար’ մեթոդի մասնավոր՝ նպատակաուղղված, հարմարեցված տարատեսակն է:

Ընթացքը

1. Աշակերտներն աշխատում են չորսհոգանոց թիմերով (համագործակցային խմբերով): Խմբի անդամներին տրվում են տարբեր ‘փորձագիտական թերթիկներ’ : ‘Փորձագիտական թերթիկներում’ զետեղված հարցերը նպատակ ունեն ուղղորդել տվյալ աշակերտի ընթերցանությունը: Թերթիկները տարբեր են, քանի որ հետազայում տարբերակվելու են աշակերտների պարտականությունները նրանք օգնելու են հիմնական խմբին՝ համակողմանի յուրացնելու իրենց վստահված և փորձագիտական թերթիկում նշված հատվածը:

2. Աշակերտներին տրվում է որոշակի ժամանակ՝ ամբողջ նյութը կարդալու համար: Բոլորը պետք է նյութը կարդան ամբողջությամբ՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով այն հատվածներին, որոնք պատասխանում են իրենց

‘ փորձագիտական թերթիկում’ նշված հարցերին և համապատասխան գրառումներ անեն:

3. Աշակերտները վերախմբավորվում են՝ ըստ թերթիկների՝ կազմելով փորձագիտական խմբեր, որտեղ նրանք քննարկում են թերթիկում նշված հարցերը: Յուրաքանչյուր խմբում ընտրվում է քննարկումը վարող անձ: Ուսուցիչն այդ ընթացքում շրջում է խմբերում՝ հանդես գալով որպես մասնակից, անհրաժեշտության դեպքում պարզաբանումներ անում:

4. Փորձագետները վերադառնում են իրենց նախնական համագործակցային խմբերը և ընկերներին սովորեցնում փորձագիտական խմբում յուրացրածը: Փորձագետները ոչ միայն զեկուցում են, այլ նաև պատասխանում հարցերին և հավաստիանում, որ բոլորը յուրացրել են տվյալ հատվածը:

5. Վերջին քայլը գնահատումն է: Ուսուցիչը կարող է առաջարկել աշակերտներին գրավոր նշել, թե ինչ ներդրում են իրենք ունեցել խմբի ընդհանուր աշխատանքում:

Շրջագայություն պատկերասրահում: Այս մեթոդը ‘ Խճանկար’ -ի տարատեսակներից մեկն է: Արդյունավետ է կիրառել ծավալուն նյութերի ուսուցման ընթացքում:

Մեթոդը հաջողությամբ կարելի է կիրառել աշխարհագրության դասի ընթացքում:

Խմբային հետազոտության մեթոդ

Այս մեթոդի կիրառման ընթացքում սովորողները խմբով աշխատում են որևէ թեմայի շուրջ: Մեթոդի հիմքում ընկած է սովորողների փոխօգնության և համագործակցության գաղափարը: Ի տարբերություն մյուս մեթոդների՝ այս դեպքում նպատակը կոնկրետ խնդրի ուսումնասիրությունն է:

Նպատակները
սովորողները՝

- խորությամբ յուրացնում են ուսումնական նյութի բովանդակությունը,
- սովորում են համակարգված և խորությամբ հետազոտել կոնկրետ խնդիրներ,
- ամրապնդում են վերլուծական կարողությունները,
- սովորում են համագործակցել:

Այսպիսով՝ սովորողները յուրացնում են բովանդակությունը՝ զարգացնելով հետազոտական և համագործակցային աշխատանքի կարողությունները:

Ընթացքը

1. Խմբերի ձևավորումը և թեմայի ընտրությունը

Ուսուցիչը կարող է ընտրել թեմաները, ապա, ըստ սովորողների ընտրության, ձևավորել խմբեր: Կարելի է նաև սկզբում ձևավորել խմբերը, ապա սովորողներին հնարավորություն տալ ընտրելու հետազոտության թեման:

2. Խմբային աշխատանքի պլանավորումը

Այս փուլում սովորողները որոշում են իրենց համատեղ աշխատանքի բովանդակային ընդգրկումը, մշակում են գործողությունների պլան, որոշում են խմբի անդամների պարտականությունները, նախանշում են այն աղբյուրները, որոնք նպաստելու են հետազոտությանը:

3. Հետազոտության իրականացումը

Սա խմբային հետազոտության ամենաերկար փուլն է: Այս փուլում սովորողները փնտրում են աղբյուրներ, նյութեր, տեղեկատվություն: Այս ընթացքում ուսուցիչն անընդհատ պետք է պարզի, թե ինչ են անում սովորողները, ինչ աջակցության կարիք ունեն:

4. Արդյունքների ամփոփում և ներկայացման նախապատրաստում

Այս փուլում ուսուցիչը պետք է ակտիվ աջակցություն ցուցաբերի: Հնարավոր է, որ սովորողները շեղվեն հետազոտության թեմայից, նրանց պետք է ուղղորդել: Կարելի է խորհուրդ տալ հետազոտության կառուցվածքի վերաբերյալ, օրինակ, աղյուսակներ, գրաֆիկներ օգտագործելու, հետազոտությունը ավելի պատկերավոր դարձնելու վերաբերյալ:

5. Հետազոտության արդյունքների ներկայացում

Այս փուլը երկու հիմնական նպատակ ունի: Սովորողները պետք է լուսաբանեն իրենց կողմից կատարված հետազոտությունը և հետաքրքիր ու հասկանալի ձևով ներկայացնեն այն: Կատարված հետազոտությունը կարելի է ներկայացնել բանավոր, գրավոր, ցուցապաստառներով, համակարգչի միջոցով, պրոյեկտորի, էլեկտրոնային գրատախտակի և այլ միջոցներով: Նախընտրելի է, երբ հնարավորինս շատ միջոցներ են օգտագործվում:

Խմբային հետազոտության գնահատումը

Խմբային հետազոտության արդյունքում գնահատվում են՝ բովանդակությունը, հետազոտական կարողությունները, խմբային աշխատանքի (համագործակցային) հմտությունները:

Բովանդակության յուրացման գնահատումը

Այս մեթոդի կիրառման կարևոր խնդիրներից է հետազոտվող նյութի բովանդակության յուրացումը: Ուսուցչի համար կարևոր է պարզել, թե սովորողները ինչ չափով են յուրացրել իրենց հետազոտած նյութը: Այդ նպատակով ուսուցիչը կարող է առանձին հարցեր ուղղել սովորողներին, կազմել հարցաթերթիկ և պահանջել լրացնել այն, ապա գնահատել, կարելի է հանձնարարել գրել շարադրություն և այլն:

Խմբի հետազոտական աշխատանքի գնահատում

Խմբի հետազոտական աշխատանքի գնահատման սանդղակ

	Կարիք ունի բարելավման	Բավարար	Լավ	Շատ լավ	Գերազանց
--	-----------------------	---------	-----	---------	----------

Հստակ դրված խնդիր	1	2	3	4	5
Հստակ ձևակերպված հիպոթեզներ	1	2	3	4	5
Արդյունավետ հավաքագրված տվյալներ	1	2	3	4	5
Տվյալների հստակ վերլուծություն 1	2	3	4	5	
Կրամաբանական եզրահանգումներ	1	2	3	4	5
Աշխատանքի հետազոտական որակը	1	2	3	4	5

Խմբային աշխատանքի (համագործակցության) գնահատումը
 Խմբային հետազոտության ընթացքում կարևոր է սովորողների համագործակցային կարողությունների գնահատումը:
 Խմբային աշխատանքի (համագործակցության) գնահատման սանդղակ

Հազվադեպ	Միջտ				
Խմբի անդամները լսում էին մինչև 5	1	2	3	4	5
Խմբի անդամները փոխանցում էին իրենց ձեռքբերած տեղեկատվությունը, քննարկում գաղափարները	1	2	3	4	5
Խմբի անդամները օգնում էին միմյանց՝ հասկանալու նյութը	1	2	3	4	5
Խմբի անդամները կատարում էին խթանող հարցադրումներ	1	2	3	4	5
Խմբի անդամները պարբերաբար կիրառում էին հետադարձ կապ	1	2	3	4	5

8-րդ դասարանում կրկնելով նախորդ տարվա անցածը, համագործակցելով հայոց լեզվի ուսուցչի հետ, կարողացանք հիանալիորեն կապ ստեղծել հայոց լեզվի և այլ առարկաների միջև: Տարեսկզբին կրկնում ենք Ձևաբանություն բաժինը և տասը խոսքի մասերից նյութական իմաստ արտահայտող խոսքի մասերը ներկայացնում աղյուսակով: Դասարանը բաժանում ենք երեք խմբերի.

- 1-ին խումբ՝ գոյական, ածական,
- 2-րդ խումբ՝ թվական, դերանուն,

3-րդ խումբ՝ բայ, մակբայ:

Դիում ենք այլ առարկաների օգնությանը՝ մասնավորապես ինֆորմատիկայի: Մահիկաշարի միջոցով նրանք պետք է ներկայացնեին կատարած աշխատանքը.

հայոց պատմության, Աշխարհագրության, կենսաբանության, քիմիայի, հասարակագիտության և ախորժ տարվա դասագրքերից դուրս բերելով համապատասխան օրինակները, ցույց տալ դրանց կիրառումը խոսքում:

Մեթոդը շատ արդյունավետ էր սովորողների աշխարհայացքի ընդլայման, տարբեր առարկաներից դասի նյութը ևս մեկ անգամ սերտելու, ինքնուրույն և խմբերով աշխատելու համար:

Բանավեճի մեթոդներ

Բանավեճ

Ուսումնական բանավեճը (դիսկուսիա լատիներեն՝ discussio-հետազոտություն, քննարկում) մտքերի, դրույթների, կարծիքների նպատակաուղղված և որոշակիորեն կարգավորված փոխանակություն է՝ հանուն ճշմարտության որոնման, ընդ որում բոլոր սովորողները այդ փոխանակության կազմակերպման մասնակիցներն են: Բանավեճի նպատակը ոչ այնքան սովորողների՝ միմյանց տրված հարցերի ու դրանց պատասխանների պարզ հերթագայությունն է, որքան խնդրո առարկա հիմնահարցի բուն քննարկումն ու կազմակերպական ջանքերը, պայմանով, որ մասնակիցների կողմից պահպանվում են քննարկման անցկացման կանոնները:

Բանավեճը, ի տարբերություն զրույցի, բովանդակային առումով սովորաբար սահմանափակվում է մեկ առանձին թեմայով կամ հիմնահարցով և կառուցվում է որոշակիորեն սահմանված կարգով: Քանի որ այստեղ խիստ կարևորվում է յուրաքանչյուրի առանձին կարծիքն ու հայացքները և հարցալից վերաբերմունքը մյուսների կարծիքների նկատմամբ, բանավեճի ընթացքում բացառվում է խոսողին ընդհատելը: Թեպետ շատ դեպքերում բանավեճը կարող է զգացմունքային բնույթ ստանալ, այն երբեք արդյունքում վեճի չպետք է վերածվի: Այլ կերպ ասած, բանավեճը չպետք է վիճաբանություն դառնա: Բանավեճը կարող է բնականոն ընթացք ունենալ այն դեպքում միայն, եթե բոլոր մասնակիցները ձգտում են հասնել առաջադրված ընդհանուր նպատակին:

- Ուսումնական բանավեճի գլխավոր նպատակը իմացական հետաքրքրության խթանումն է:
- Բանավեճն ուղղված է սովորողների կողմից նոր գիտելիքների ձեռքբերմանը, սեփական կարծիքի ամրապնդմանը, այն պաշտպանելու կարողության զարգացմանը:
- Զիջելով զրույցի մեթոդին տեղեկատվության հաղորդման արդյունավետության առումով, բանավեճը բարձր արդյունավետություն է հանդես բերում

տեղեկատվության ամրապնդման, ուսումնասիրվող նյութի ստեղծագործական ընկալման և արժեքային կողմնորոշման ձևավորման առումով:

Բանավեճի ընթացքը, սկիզբը

Բանավեճի անցկացման ընթացքում մի շարք դժվարություններ կարող են առաջանալ: Դրանց մի մասը հաճախ կապվում է բանավեճի սկզբի հետ: Ուսուցիչը պետք է հոգ տանի, որպեսզի աշակերտները հստակ պատկերացում ունենան բանավեճի առարկայի, ընդհանուր շրջանակների. ինչպես նաև դրա անցկացման կարգի վերաբերյալ: Բանավեճ կազմակերպելիս պետք է ուշադրություն դարձնել բարենպաստ հոգեբանական մթնոլորտ ձևավորելու վրա: Այսպես, սովորողների դասավորությունը պետք է այնպես կազմակերպել (օրինակ՝ շրջանաձև), որպեսզի յուրաքանչյուր մասնակից տեսնի մյուսների դեմքը:

Բովանդակային առումով կարևոր է թեմայի, հիմնահարցի նախնական բացատրությունը: Ներածական մասը սովորաբար կազմակերպվում է այնպես, որպեսզի ակտիվացվեն սովորողների գիտելիքները, տրվեն անհրաժեշտ տեղեկատվություններ խնդրո առարկա հարցի նկատմամբ հետաքրքրություն առաջացնելու համար:

Ներածական մասը ցանկացած բանավեճի անցկացման կարևոր և անհրաժեշտ մասն է: Այն կազմակերպելու տարբեր եղանակներ կարող են լինել: Դրանցից է, օրինակ, հարցի համառոտ քննարկումը փոքր (չորսից-վեց աշակերտից կազմված) համագործակցային խմբերում: Կարելի է նաև նախապես մեկ կամ մի քանի աշակերտի հանձնարարել դասարանի առաջ հանդես գալ հիմնահարցը ներկայացնող հաղորդումով: Երբեմն ուսուցիչը կարող է համառոտ նախնական հարցում անցկացնել:

Ընդհանուր առմամբ կարելի է թվարկել բանավեճը սկսելու մի շարք տար-բերակներ.

- հիմնահարցի ներկայացում,
- տեսաֆիլմի կամ կինոֆիլմի ցուցադրում,
- ուսումնական նյութի (առարկայի, պատկերային նյութի և այլն) ցուցադրում,
- փորձագետի հրավիրում (իբրև փորձագետ կարող են հանդես գալ խնդրին լավատեղյակ մարդիկ),
- նոր տեղեկությունների հաղորդում,
- ձայնագրությունների ունկնդրում,
- բեմականացում, որևէ դրվագի դերային ներկայացում,
- խթանող հարցեր, ինչպիսիք են՝ ի՞նչ, ինչպե՞ս, ինչո՞ւ և այլն:

Բանավեճի բուն ընթացքը

Բանավեճի անցկացման ընթացքում ուսուցչից զգալի վարպետություն է պահանջվում, որպեսզի նրա մասնակցությունը կարգադրիչ դիտողությունների կամ սեփական տեսակետների արտահայտման բնույթ չստանա: Բովանդակային առումով ուսուցչի ունեցած հիմնական գործիքն այստեղ հարցերն են: Հարցերի

Ճիշտ կիրառում և ընթացիկ քննարկման առանցքային կողմերի գրանցում գրատախտակին - ահա առաջին հայացքից ոչ բարդ հնարները, որոնք սովորաբար կիրառում է փորձառու ուսուցիչն այս դեպքում: Կարևոր է, սակայն, հարցերի բնույթը: Երբեմն հարցը, որ տրվել է քննարկումը խթանելու համար, կարող է նաև հակառակ արդյունքն ունենալ: Այդ պատճառով փորձառու ուսուցիչներն այդ դեպքում նախընտրում են չմիջամտել, դադար տալ՝ աշակերտներին մտածելու հնարավորություն տալու համար: Ելակետային ոչ ճիշտ հասկացությունները կամ փաստական տեղեկությունները կարիք չկա խորացնել նոր հարցադրումներով: Այդ դեպքում ավելի արդյունավետ է ուսուցչի բացատրող, տեղեկացնող, բայց և միաժամանակ՝ հակիրճ խոսքը: Հաճախ կիրառվող միջոցներից է նաև աշակերտի խոսքի, մանավանդ եթե այն հստակորեն չի ձևակերպված, համառոտ վերաշարադրանքը: Ոչ ճիշտ արտահայտություններին կամ պնդումներին պետք է անպայման անդրադառնալ, պահպանելով մանկավարժական տակտը:

Եվս մեկ, նախընտրելի մեթոդական միջոց է սկսած միտքը շարունակելու առաջարկը, մանավանդ եթե այն ձևակերպվում է անուղղակիորեն (ինձ թվում է, հարցի քննարկումը կարելի է շարունակել նաև հետևյալ ուղղությամբ..., դա ճիշտ է իհարկե, բայց կարելի է դիտել նաև այս առումով...): Այդ դեպքում ոչ միայն ելույթ ունեցողն է ձգտում ավելի ամբողջական ու բազմակողմանի ներկայացնել իր տեսակետը, այլև ավելի է մեծանում լսարանի հետաքրքրությունը քննարկվող հարցի նկատմամբ, քան ուսուցչի ուղղակի հարցերին սովորողների կողմից տրվող պատասխանների դեպքում: Ուսումնական բանավեճն ընդհանրապես պետք է անցկացվի բարյացակամության և յուրաքանչյուր մասնակցի նկատմամբ ուշադրության մթնոլորտում:

Բանավեճի ամփոփումը

Բանավեճի ընթացքում և տվյալ ուսումնական պարապմունքի ավարտին ուսուցիչը սովորաբար որևէ կերպ ամփոփում է բանավեճի արդյունքները: Այդ ամփոփումը կարող է հետևյալ ձևակերպումն ունենալ.

- հիմնական թեմայի վերաբերյալ ասվածի ամփոփում,
- ներկայացված տվյալների, փաստական տեղեկությունների վերաբերյալ ընդհանուր ակնարկ,
- բանավեճի ընթացիկ քննարկում,
- մինչ այդ արված եզրակացությունների վերաձևակերպում, վերաշարադրանք,
- հանրագումար, ակնարկ այն ամենի մասին, ինչն արդեն քննարկվել է,
- հարցեր, որոնք հետագա քննարկման կարիք ունեն:

Ինչպես ընթացիկ, այնպես էլ եզրափակիչ ամփոփումը պետք է լինի հակիրճ, բովանդակալից և հնարավորինս ամբողջականորեն արտահայտի ներկայացված բոլոր տեսակետները: Միաժամանակ, այն պետք է ելակետային լինի հաջորդ թեմայի ուսումնասիրության համար:

Մեթոդի առավելությունները

Ընկալման աստիճանի բացահայտումը
Բանավեճը ցույց է տալիս, թե խումբը ինչ չափով է հասկացել քննարկվող հարցերը:
Այն լրացուցիչ, առավել կանոնակարգված մեթոդների կիրառման պահանջ չի
առաջադրում:

Գիտելիքների ակտիվ փոխանցում
Եթե դասախոսությունը խմբի հետ աշխատանքի ավելի խնայողական եղանակ է,
ապա բանավեճը ավելի կայուն արդյունք ապահովող միջոց է: Մասնավորապես դա
ճիշտ է այն դեպքում, երբ քննարկման բովանդակությունը հակադիր է
մասնակիցներից գոնե մի քանիսի դիրքորոշումներին, կամ վիճելի հարցերի տեղիք
է տալիս

Ակտիվ փոխազդեցություն

Բանավեճը խմբի ներգրավվածության բարձր մակարդակ է ենթադրում: Հնարավոր
է, որ սովորողների մի մասը սկզբում չցանկանա միանալ քննարկմանը, բայց եթե
թեման և հարցերը լավ են մտածված, դժվար է անհաղորդ մնալ և ի վերջո
չներգրավվել բանավեճին:

Մեթոդի սահմանափակումները

Թեմայից շեղվելու հավանականություն
Բանավեճի, որպես մեթոդի, կիրառման վտանգներից մեկը թեմայից հեշտու-թյամբ
շեղվելու մեծ հավանականությունն է: Խմբի ուշադրությունը անհրաժեշտ հունի մեջ
պահելուն կարող է օժանդակել հենց սկզբում բանավեճի առարկայի, թեմայի և
կանոնների հիշեցումը:

Մեծ կախվածությունը խմբից
Բանավեճի որակը զգալիորեն կախված է մասնակիցների պատրաստվածու-թյան
մակարդակից: Այդ հանգամանքը պետք է նկատի ունենալ բանավեճին մաս-նակից
խումբ ընտրելիս:

Ոչ ճիշտ դիրքորոշման հանգելու հավանականություն
Բանավեճն անկասկած երևույթներին նոր հայացքով նայելու հրաշալի հնա-
րավորություն է տալիս: Չնայած դրան, հնարավոր է, որ խմբի մասնակիցների մի
մասը քննարկման արդյունքում ավելի ամրապնդի իր հայացքները:

Գնահատվող բանավեճ

Սովորաբար բանավոր պատասխանի դեպքում աշակերտը դասարանին
պատմում է այն ամենը, ինչ գիտե տվյալ թեմայի վերաբերյալ: Գնահատվող բանա-
վեճը նման է խճանկարի, որի յուրաքանչյուր մասնիկը ամբողջի անբաժանելի մասն
է: Ոչ մի աշակերտ չի կարող գերիշխել բանավեճում, քանի որ ցանկացած ելույթի
համար ժամանակը խիստ սահմանափակ է (5-15 վայրկյան) և միայն խմբի
անդամների բոլոր կարծիքները միասին կարող են քննարկվող թեմայի հստակ
պատկերը կազմել:

Գնահատվող բանավեճը կարելի է համեմատել՝ ընկերական հանդիպման՝
հետ: Այդպիսի հանդիպումներում կարծիքների և տեղեկությունների փոխանակումը

շատ անկեղծ է, մասնակիցները ձգտում են բանավեճին ներգրավել բոլորին՝ ինքնաբուխ կերպով հայտնելով իրենց կարծիքն ու ունեցած տեղեկությունը:

Գպրոցում դասի ժամանակ ուսուցիչը հաճախ գերիշխող դիրք ունի: Գնահատվող բանավեճի դեպքում, աշակերտներին հնարավորություն է տրվում գրուցել ընկերների հետ, լսել, թե նրանք ինչ են մտածում:

Լինելով ավանդական գրավոր ստուգման այլընտրանքը, գնահատվող բանավեճը հնարավորություն է տալիս զարգացնելու աշակերտների ստեղծագործական կարողությունները՝ ազատելով ուսուցչին գրավորների մի ամբողջ կույտ ստուգելու հոգսից: Գնահատվող բանավեճը չի փոխարինում գրավոր աշխատանքի կամ բանավոր ստուգման գնահատմանը, այլ օգնում է ուսուցչին սովորողներին գնահատել կարևոր հմտությունների համար, իսկ աշակերտին հնարավորություն է տալիս դրսևորելու իր գիտելիքները:

Ընթացքը

Բանավեճի 6-8 մասնակիցներ շրջանաձև նստում են դասարանի կենտրոնում, իսկ մյուսները ուսուցչի հետ միասին տեղավորվում են նրանց շուրջը և լսում: Ուսուցիչը միավորներ է տալիս մասնակիցներից յուրաքանչյուրին՝ բանավեճում ունեցած ներդրման համար: Բանավեճը տևում է 8-20 րոպե՝ կախված թեմայից և սովորողների տարիքից: Թեմայից չշեղվելու համար բանավեճի մասնակիցներն առաջնորդվում են նախապես կազմված պլանով:

Գնահատվող բանավեճի հիմնական կանոնը

Բանավեճի ընթացքում վարքագծի ցանկացած դրսևորում արժանանում է խրախուսական կամ տուգանային միավորների, որոնք գրանցվում են գնահատման թերթիկում (տես՝ թեմայի վերջում):

Ուսուցիչը խրախուսական միավորներ է տալիս՝

քննարկվող հիմնահարցի նկատմամբ որոշակի դիրքորոշում ունենալու, այլ խոսքով՝ աշակերտի՝ կողմնորոշման՝ համար

փաստերի վրա հիմնված կամ ուսումնասիրության ընթացքում ձեռք բերված տեղեկատվության տրամադրման համար

թեմային հավատարիմ մնալու (թեմայից չշեղվելու) համար

մեկ ուրիշ աշակերտի՝ բանավեճի մեջ ներգրավելու համար:

Վերջին կետը ապահովում է մասնակիցների ակտիվությունը և կանխում բանավեճում աշակերտների մի մասի մենաշնորհային դիրքը:

Աշակերտները կարող են խրախուսական միավորներ ստանալ նաև ճշգրտող հարցերի և բանավեճը առաջ տանելու համար: Լսելու կարողության զարգացմանը նպաստում է միավորներ ստանալը քաղաքավարի վերաբերմունքի և ուշադրության համար այն դեպքում, երբ ինչ-որ մեկի պատասխանը հեռու է նախապես սահմանված թեմայից կամ էական չէ բանավեճի համար: Խրախուսական միավորներ կարելի է տալ նաև համեմատություն անցկացնելու համար, ինչը

վկայում է մտածողության բարձր մակարդակի մասին և նպաստում բանավեճի զարգացմանը:

Տուգանային միավորներ կարելի է տալ՝

- ընդհատելու,
- բանավեճի անցկացմանը խոչընդոտելու,
- մենաշնորհային դիրքի ձգտելու,
- անձի դեմ ուղղված (անձնական բնույթի) ելույթի,
- ոչ էական դիտողություններ անելու համար:

Գնահատվող բանավեճը երեխաներին մեծ բավականություն է պատճառում, հատկապես երբ աշակերտները ներողություն են խնդրում որևէ մեկի խոսքն ընդհատելու համար: Աշակերտը միավորներ չի կորցնում այն դեպքում, երբ քաղաքավարությամբ նահանջում է (դուրս է գալիս քննարկումից): Լուրջ թերություն է համարվում բանավեճը մենաշնորհելու ձգտումը, քանի որ մյուսները զրկվում են քննարկմանը մասնակցելու և հետևաբար՝ միավորներ վաստակելու հնարավորությունից: Ոչ էական դիտողությունները տուգանային միավորների են արժանանում անկախ այն բանից, թե մասնակիցներից որևէ մեկը մատնանշել է դա, թե ոչ: Իբրև ոչ էական դիտողություն են որակավորվում բանավեճի ընթացքում արդեն օգտագործված տեղեկատվության կրկնումը և թեմային չառնչվող դիտարկումները:

Տուգանային միավորների օգնությամբ ուսուցիչը կարող է կարգուկանոն պահպանել և սրել բանավեճին ներկա աշակերտների ուշադրությունը: Ուսուցիչը հաղորդում է նրանց, որ բանավեճի սկզբից սկսած նրանք կարող են տուգանային միավորներ ստանալ առանց լրացուցիչ զգուշացման: Այդ միավորները հանվում են տվյալ աշակերտի ստացած միավորների ընդհանուր գումարից: Բանավեճի ավարտից հետո ուսուցիչը հաշվում է աշակերտների ստացած միավորները:

Ինչպես հաղթահարել գնահատման դժվարությունները

Միավորներ դնելը բանավեճի ընթացքում մի մարդու համար առաջին հայացքից կարող է դժվարին գործ թվալ, բայց իրականում այն բավականին հեշտ է:

Աշակերտներին բանավիճային խմբերում բաժանելուց հետո պետք է նախապատրաստել նրանց համար գնահատման թերթիկներ:

Վարքագծի ցանկացած տեսակի համար Ա, Բ, Գ, Դ, Ե սյունակներում պետք է գրել խմբի անդամների անունները: Ամեն անգամ, երբ աշակերտները որոշակի բնույթի վարքագիծ են դրսևորում, պետք է նրանց անվան դիմաց նշան դնել:

Հավանաբար գնահատվող բանավեճին հատուկ է սուբյեկտիվիզմը, բայց այն ավելին չէ, քան գրավոր աշխատանքների գնահատման դեպքում: Գնահատվող բանավեճը կիրառած ուսուցիչները հաստատում են, որ միավորներ տալը սովորաբար արդարացի է լինում: Ընդ որում, նրանք արագորեն գիտակցում են, որ համապատասխան քանակի միավորներ դնելու համար հաճախ բավարար է լինում

նան պատասխանի սկիզբը: Այսպես, երբ լսվում էր՝ Կարծում եմ, որ..., Իմ կարծիքով, դա..., Եթե դա ինձանից կախված լիներ..., դա արդեն պարզորոշ վկա-յում է, որ աշակերտը որոշակի վերաբերմունք ունի հիմնահարցի նկատմամբ: Փաստերի վրա հիմնված տեղեկատվության օրինակներ են (արժանանում է 2 միավորի) անունները, փաստական այլ տվյալները՝ վերցված դասագրքից կամ տեղեկատվական այլ աղբյուրներից:

Բանավեճում ունեցած ցանկացած ներդրման համար աշակերտը միավորներ է ստանում միայն մի կատեգորիայի գնահատման թերթիկում. նույնիսկ եթե անգիր արտասանում է 3 փաստ միաժամանակ, ստանում է միայն 2 միավոր: Բացառություն է կազմում միայն լրացուցիչ խրախուսանքը (1 միավոր) մեկ ուրիշին բանավեճի մեջ ներգրավելու համար:

Քանի որ ուսուցիչը չպետք է ընդհատի բանավեճի ընթացքը, ցանկալի է, որ նա քննարկման ընթացքում իր համար որոշ նշումներ անի և բացատրություն տա բանավեճի ավարտից հետո: Այսպես, կարող են լինել փաստերի սխալ ներկայացում, որոշակի հասկացություններ, որոնք պետք է առանձնացնել և պնդումներ, որոնք պետք է քննարկել ամբողջ դասարանով: Բանավեճի ավարտից հետո ուսուցիչը պետք է ամփոփի ինչպես բանավեճի ընթացքը, այնպես էլ այնտեղ հնչած փաստերն ու ներկայացված գաղափարները:

Բանավեճի ավարտից հետո աշակերտները պետք է իմանան, թե քանի միավոր են ստացել: Նրանցից յուրաքանչյուրը կարող է իր համար գնահատման առանձին ամփոփաթերթ ստանալ: Դրա համար պետք է նախապատրաստել համապատասխան թվով թերթիկներ, որտեղ նշվում են ոչ միայն յուրաքանչյուրի ստացած միավորները, այլև ընդհանուր դիտողություններն ու, անհրաժեշտության դեպքում, համապատասխան գնահատման բացատրությունները:

Թերթիկներ լրացնելը ավելի քիչ ժամանակ է պահանջում, քան տվյալ թեմայով գրավոր աշխատանք ստուգելը: Պետք է աշակերտներին նախապես զգուշացնել, որ նրանք կրկնության հնարավորություն չունեն, և ուսուցչի նշանակած միավորները պետք է ընդունել որպես վերջնական արդյունք:

Ուսուցչից բացի, գնահատման գործընթացին կարող են մասնակից դառնալ նաև աշակերտները: Այս դեպքում պետք է լրացուցիչ ջանքեր գործադրել՝ գնահատման անաչառությունն ապահովելու համար:

Բանավեճի պլանը

Պլանը գնահատվող բանավեճի հիմնական տարրերից է: Այն օգնում է աշակերտներին տեղեկատվության որոնման, նշումների կարգավորման և բուն բանավեճի անցկացման մեջ: Վերջինս, ի դեպ, հիշողության վարժանքի բնույթ չպետք է կրի, և պետք է աշակերտներին թույլատրվի (անգամ՝ խրախուսվի) նշումներից օգտվել: Բացի այդ, փոքր խմբի յուրաքանչյուր մասնակից պետք է պատրաստ լինի քննարկելու պլանի ցանկացած կետ: Այլ խոսքով, չի կարելի

նախապես բաշխել դերերը և դրանով իսկ բանավեճը վերածել անհատական ելույթների շարքի:

Պլանը որոշում է ցանկացած տեղեկատվության կազմակերպման եղանակը, դրանով իսկ այն դարձնելով բանավեճին առավելագույնս հարմար: Աշակերտների կողմից նյութի դասդասման այս եղանակը շատ նման է որևէ թեմայի գրավոր ուսումնասիրության: Նյութի այսպիսի կազմակերպումը ոչ միայն սովորողներին ման-րամասն ծանոթացնում է ինֆորմացիային, այլ օգնում է հիշել այն նաև դրանից հետո:

Առավել նպատակահարմար է, որպեսզի բանավեճի պլանը կազմի ուսուցիչը, քանի որ նա ավելի լավ գիտի տվյալ թեմայի ուսումնական նպատակները, և նրա կողմից կազմված պլանը սովորողներին կմղի դեպի այդ նպատակները:

Պլանի ամենակարևոր գործառույթն է՝ օգնել աշակերտներին շջեղվել բանավեճի թեմայից: Խումբը, որ հավատարիմ է մնում պլանին, սովորաբար բանավեճն անցկացնում է բարձր մակարդակով՝ պահպանելով սահմանված ժամաքանակը: Վերջապես, ոչ բոլոր բանավեճերն են մանրակրկիտ պլան պահանջում: Կան թեմաներ, որոնք կարող են շատ պարզ, մատչելի պլան ունենալ՝ ո՞վ, ի՞նչ, ե՞րբ, ո՞րտեղ, ինչո՞ւ, ինչպիսի՞ն է քո կարծիքը: Գնահատվող բանավեճի տևողությունը կապված է պլանի կառուցվածքի հետ և կարող է տարբերվել՝ կախված աշակերտների տարիքից և քննարկվող թեմայից: Ասենք, կարելի է անցկացնել 17-20 րոպե տևողությամբ բանավեճ 6-8 հոգուց կազմված խմբերով, աշակերտների տարիքը՝ սկսած 12 տարեկանից:

Գնահատվող բանավեճի նախապատրաստումը

Գնահատման թերթիկ

Ա	Բ	Գ	Դ	Ե
+2	Քննարկվող հարցի մասին որոշակի դիրքորոշումը			
+1	Էական, տեղին միտք, դիտարկում, դիտողություն			
+2	Ապացույցներ, որոնք հաստատում են միտքը կամ փաստացի տվյալների մեջբերումը			
+1	Քննարկման մեջ մեկ ուրիշի ներգրավումը			
+1	Հարց՝ միտքը ճշգրտելու կամ քննարկումը շարունակելու նպատակով			
+2	Համանմանություններ գտնելը, զուգահեռներ անցկացնելը			
+2	Ընդհանուր հետաքրքրություն ներկայացնող մտքերի բացահայտում			
+2	Ոչ տեղին դիտողությունների բացահայտումը			
-2	Խոսողին ընդհատելը			
-1	Ոչ տեղին դիտողությունը			

-3	Քնարկման մենաշնորհումը
-3	Անձնական վիրավորանք
	Ընդհանուր միավորները

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

1. Ուսուցչի համար կարևոր է իր պրակտիկ գործունեության վերլուծության, կատարելագործման, ինքնազարգացման, շարունակական կրթության համար գիտամանկավարժական տեսական գիտելիքներից օգտվելու կարողությունը:
2. Մեփական գիտելիքների հարստացումը, կարողությունների և հմտությունների դրսևորումը և կոլեգաների հետ համագործակցությունը բացառիկ դեր ունեն սովորողների մեջ արժեքային համակարգի աշխարհայացքի ձևավորման , համագործակցելու կարողություններ և հմտություններ ձևավորելու գործընթացում:
3. Հ ա մ ա գ ո թ ծ ա կ ց ա յ ի ն դ ա ս ի ն պ ա տ ա կ ի ն հ ա ս ն ե լ ու լ ա վ ա գ ու յ ն մ ի ջ ո ց ն եր ի ց մ ե կ ը ճ ի շ տ մ ե թ ո դ ն եր ի ը ն տր ու թ յ ու ն ն է :
4. Միայն այն դեպքում կարելի է արդյունավետ և նպատակասլաց ղեկավարել համագործակցելու կարողությունների ձևավորման գործընթացը , երբ տարվող աշխատանքները կառուցված են նրանց տարիքային առանձնահատկությունների իմացության և դրանց հաշվառման հիման վրա:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

Հարությունյան Վ. Խ. , Յան Ամոս Կոմենսկին և նրա «Մեծ դիդակտիկան», Եր., 1970,

Հանրակրթության պետական չափորոշիչ, 2011,

Бурцева Н. М. , Межпредметные связи как средство формирования ценностных отношений, СПб., 2001,